

Nazio-arazoa Ukrainian

Pello Zabaleta

1. — Idazlea eta liburua *

Hemen ezaguna ez bada ere —nik ez dut behintzat ezagutzen—, itzultzea mereziko luketen liburuetakoa da hauxe, nere ustez, ez bakarrik ematen dituen datuak ezagutzeko —eta hauek ere, nahiko jakingarriak dira—, areago, bertan azaltzen den filosofia ikasteko, agintarien arrazoi eta argudioak ikusi eta haien gakoa bilatzeko. Agian, urrutiko txakurrak ere ortotsik dabiltzala ikustean, gureak ere ortotsik dabiltzala ikusiko dugu.

Ivan Dzjuba-z ez dugu gauza haundirik ezagutzen. Nik neuk ez nuen ezertxo ere ezagutzen, arik eta liburu hau eskuartean hartu nuen arte. Ukrainian jaioa dela, eta bertako gazte komunisten argitaletxe batetan aholkulari izan zela. 1965. urtean, zenbait idazle bahituak izan zirenean, Dzjuba-k liburu honekin erantzun zien agintariei, bertako egoera azaldu nahirik.

Berehala hasi zitzaizkion kritikak: egunkari eta aldizkarietan bere kontra egin zioten nagusiek. Beraren alde ere bat edo beste agertu ziren, horien artean Ciornivil ere zelarrik. Baina gerora, hau berau ere bahitua eta lanzelai batetara eramana izan zen. Halere, ez zen eztabaida horrekin agortu: Aza-

* DZJUBA, Ivan: *L'oppressione delle nazionalità in URSS*. La Nuova sinistra. Edizioni Samanà e Savelli. Roma, 1971. 255 or.

roaren 20an Crjzanivskij poetaren lan bat argitaratua izan zen, eta han Dzjuba-ren defentsa egiten zuen idazle zaharrak, egia esateko ausardia izan zuelako ohoratuaz.

1968. urtetan Dzjuba bere lan zaharrera itzuli zen, baina haren liburua ez zen horregatik argitaratua izan. Eskuz esku —beste liburu asko bezala— klandestinitatean zabaldu zen.

Eskuetan daukagun alea Italian argitaratua izan zen «La nuova Sinistra» taldearen ardurapean. Benetan, eta berriro, itzultzea mereziko luketen liburuetakoa da, ez bakarrik Errusian —eta oraintxe bertan Dzjuba-ren kritikapean erortzen ari naiz— gertatzen dena ikusteko, baizik eta gure artean gertatzen dena argitzeko lagungarri gerta lekigukeelako.

2. — Lanaren metodologia

Dzjuba-ren ardurarik nagusienetakoa teoriaren eta errealitatearen edo praxiaren arteko alde handia azaltzea da. Teoria leninistak denen arteko berdintasun osoa eta atal guztietarikoa aitortzen badu, praxian haren ondorengoak berdintzaile gertatzen dira. Hau da: URSSeko herrialde guztiak nahastuaz, herri bat bakarra eta hautsiezina lortzera jotzen dute.

Teoria aldetik Leninen irakatsia nahiko garbi dago, Dzjuba-ren ustez: «Internazionalista garenez, Errusia Haundiaren imperialismo eta chauvinismoaren kontra (batzutan inkontzienteki) berarizko kemenez borrokatu behar dugu, eta lehendabizi Errusiako komunisten artean; eta bigarren eta hain zuzen ere nazio arazoari buruz amor eman behar dugu, ez baita hau arazo oso inportantea (internazionalista batentzat Estatuaren muga arazoa bigarren mailako arazoa da, azken mailakoa ez esateko)... Ukraina beste estatu bat izateak edo ezizateak askozaz ere inportantzia gutxiago du. Ez gaitu noski harritu behar —eta areago ez gaitu beldurtu ere behar— Ukrainiako langile eta nekazariak beste sistema batzuk probatu nahi izateak edo, urte batzuren barruan, Errusiako Errepublikak Sozialista Sovietarren Federakuntza barruan bizitzeak eta Ukrainiako Errepublikak Sozialista Sovietar bezala harengandik apartatzeak, eta bien arteko elkargo hertsia era desberdinak esperimintatzeak, e.a., e.a.»

Hau da teoria. Herri bakoitzak bere bidea egiteko eskubidea duela aitortzea, eta egiatan betetzea. Areago: «Behin eta betiko eta sendoki eta atzera ezin egiteko moduan arazo hau argitu nahi izatea, buru arlotetasun seinalea ematea izango litzateke edo lelo-

tasunarena bestela» (Lenin, *Lan Guztiak*, 30, 241-242 or.: Dzjuba, 76 or.). Eta idazleak bukatzean: «Inork gaur bere hitzez eta ez Lenin aipatuz hitzegingo balu horrela, «organo» konpetentea harekin sartuko litzateke» (id. ib.).

Leninen teoriarekin gonbaratuz, Ukrainiaren egoera Errusia barruan, oso geratzen da urruti, eta egiatzko premiak erantzunik gabe geratzen dira askotan.

Areago, komentzimendu sakon batek mugitzen du Dzjuba: Zenbaitek internazionalismoaren pean —edo haren aitzakiz, agian—, nazio arazoa eta nazioari zor zaion maitasuna ukatzen du, nazioa bera eta hango giroa desegiteko arrazoi bezala emanaz: «Gizon izan nahi dute soilik, bestelako loturarik gabe», da haien argudioa. Eta Dzjuba-k erantzun: «Eta egia erabat beste alde batetik doa. Munduko kulturadun guztientzat —filosofo, soziologo, historiagile, idazle nahiz artista—, gizadikoak izatea eta haren alde lanegitea beren nazionalitatekoak izateari eta haren alde egiten duten lanari atxekia dago. Nazio sentipen oso sakondu batetik eta nazio kontzientziatik —haiek gabe ez baitute uler-tu ere egiten internazionalismorik— atera dute haiek guztienganako garra» (28 or.). Beraz, nazioarekiko maitasuna urritzen denean, bertako biztanleek barneko balioak ere galtzen dituzte. Baina gaur egun «nazionalista» esatea, madarikazio bat esatea beste gertatzen da hango gizartean, horrela gizonen —eta langileen— arteko harremanak eten nahi izango balira bezala, ahaztuaz, agian, gauzak alderantziz direla.

Hemen dago, beraz, teoria aldetik Dzjuba-k ezartzen duen bigarren oinarria: Gizonaren psikologiak eskatzen duena, herriaganako maitasuna da; eta hau garbitzen bada, internazionalismo guztiak aitzaki bilakatzen dira, beste nonbaitetik inperialismorako aitzakiak ateratzeko: «Sentipen nazionala kendu zaion gizona ez da izpiritu bizitza zuhur bat izateko gauza... Bere hizkuntza hitzegiten duen herria da bakarrik bizitza intelektuala aurrera ateratzeko gauza... Interes egoista eta kosmopolitismo hotza gainditzen duen gizona bakarrik, norberaren herriari buru-belarri emana dagoena, norberaren herriaren indarrean eta edertasunean sinesten duena da bakarrik lan kreatzaile eta egiatzko lan haundiak egiteko gauza, izan ere horrela ekiten baitu herriaren betiko bizitzaren barruan, beste iragan eta etorkizun osoarekin» (30 or. A. D. Gradovskij, *Sobranije socinenij*, VI, Petersburgo, 1873, 228 or.).

Lanaren metodologia hau ikusteko, beraz, alde batetik Leninen teoria kontutan hartzen du idazleak, eta bestetik psikolo-

giak berak aitortzen duena. Bi puntu hauekin gonbaratu nahi luke gero, liburuan zehar, ironiaz eta saminez, batzutan farrez eta gehienetan negarrez, bere herriarekin —Ukrainiaren— egoera.

Eta handik sortzen dena, tamalez tristea da oso: Nahiz berdintasun formala egiazko aitorten gertatu, hitzetan bakarrik agortzen da, eta egiteetan herrialdeak asko ari dira galtzen, beren nortasuna bera: «Berdintasun formala izanik ere, egiazko ezberdintasun egoera batek errusifikatzera eraman besterik ezin dezake egin, haren indar eragilerik haundiena gertatzen delarik: ezberdintasun honen mekanismoa errusifikatzearen eragile materiala bilakatzen da» (161 or.).

Beraz, errusifikatzeak dakartzan arazoak aztertu nahi ditu gertakizunak eta teoriak alderatuz, gure idazleak.

3. — Ukrainiako egoera

Ukrainiarra da idazlea, eta bertako egoera ezagutzen du hobenerik Dzjuba-k. Hura salatzen du behin eta berriro, liburuan zehar.

Ukrainiaren egoera gogorra izan da aspaldidanik. Direla 300 urte inguru Errusia Haundiaren eskutan erori zen —batzuk esaten dutenez, «Errusiara bildu zen», baina egia Poloniaren beldurrez inguratu zitzaiola Errusiari —.

Nahiz eslaviarren leinukoak izan, hizkuntza berezia du Ukrainiak. Halere gaur alde guztietan kasi, herrialde hau Errusiako herri bezala jotzen da, Errusia Haundiaren eta Errusia Txikiaren artean bereizketarik egiteke.

Haren azpian —gaur ondoan, teorian; baina Dzjuba-k dioenez, nahiko azpiraturik—, Ukraina bere balioak galtzen ari da. 200.000tik gora omen dira bertako abesti folklorikoak, baina gutxi batzuk, eta beti berak, abesten dira (190 or.).

Aleppo-ko Paulo Artxidianoak dioenez, 1652an ukrainiar gehienak, gizon nahiz emakume, eskolatuak ziren, hau da hitzegiteaz gainera, idazten ere bazekiten. 1740 eta 1748an egindako zentsuetan, 866 eskola zeuden Txernigov inguruan, hau da 746-ko eskola bat eta guztietan ukrainieraz irakasten zen. 1840ean «ukas» baten bidez ukrainiera debekatua izan zen. Ondorioak berehala ikusi ziren: 1897ko zentsuan %13k bakarrik zekien irakurtzen.

Eta gaur Ukrainiako Unibertsitateetan ukrainieraz ez irakas-teko beste arrazoi berri bat —mundu honetan gauza berri gutxi gerta ohi da, eta puntu honetan gutxiago— ematen da: «atzerritik etorritako jende asko ari dela ikasten eta...» (112 or.).

Nork ez du hemen ere horrelako hitzik entzun: «Ukrainia maite dugu, gure Aberriaren zati bezala maite dugu, gure herriko zati bizi eta adonatu bezala maite, gu-geuron zati bezala, eta hain zuzen, horregatik zaigu hain gorrotagarri *nere* eta *zure* kontzeptuak Ukraina eta Errusiaren artean sartu nahia. Bere ezaugarri (!) guztiakin maite dugu Ukraina, eta haietan gure herriaren bizitzaren elkarren arteko garapenaren geroko aberastasun eta askotarikotasunaren seinalea ikusten dugu. Ez dugu ulertzen, ezin onar dezakegu errusiar eta ukrainiarren arteko edozein motako etsaigorik. Hemen gauzarik faltsuenetako eta okerrenetako bat ikusten dugu. Maite dugu Ukraina, haren semeen aztura berezia, hango ipuin eta abestien poesia; hango musikak Volga-z harunztik abesten direnak bezain gertu egiten zaizkigu. Ez zaigu burutik pasa ere egiten beren jaioterriaganako benetazko pasioa sentitzen duten Ukrainiarrak kondenatzerik. *Le patriotisme du clocher* denon artean sentienezakeen sentipen bat da, baina ezin estal dezake beste patriotismo askozaz ere sakonago bat; *jaioterriaren* interesak ez dira *Aberriaren* interesekin kontrajarri behar» (116-117 or. M. N. Katkov, Mosku 1897).

Horegatik, gaur ere tradizio eta usuario berari heltzen zaio: Ez da komeni bereizketarik egiterik herrien artean. *Nere* eta *zure* kontzeptuak bien artean ez direla sartu behar esatean, lapur batek bere kaltea jasan behar duenarekin egingo lukeen tratua bezala da: Gaur iadanik nere eskuetan dago, eta ezin hasiko zaretete egoera hori kritikatzeko, gainera, hain zaitut maite...

Errusifikatzea

Errusia Haundiaren eskutan egoteak ez dio batere onik ekarri Ukrainiari, alderantziz: haren garapenari traba ugari ipini dizkio betidanik. Horregatik, gaurko egoera ikustean, Ukrainiaren behar-rakada ulertzekoa da.

1964-65 ikastarorako Odesa-ko Institutu Politeknikoan inskribatuetatik %43 dira ukrainiarrak. Institutuan sartzeko derrigorrezko da errusiera jakitea, eta azterketak egiteko orduan, ukrainieraz ikasiak eragozpen haundiak aurkitzen dituzte, errusiera agian hain ongi menderatzen ez dutelarik. Fakultate Humanistikoetan sartzeko ukrainiera beharrezkoa bada ere, gerora jakintza teknikoetarako argitaratzen diren libururik gehientsu-

enak errusieraz datoz. Zer egin, orduan? Horregatik, egiazko berdintasun printzipioari eustearren G. Karavanskij jaunak egoera salatu zuen, eta... bera izan zen giltzaperatua.

Ukrainiako irriatiak errusieraz ematen ditu saio asko. Eta horren arrazoia bertan bizi diren zazpi milioi errusiarrak dira. Baina eta ordezkuko irriatiak, beste lurraldeetan dauden ukrainiarrentzat ez du batere saiorik ematen.

Beste horrenbeste gertatzen da liburuei buruz. 1950ean 43.100 titulu argitaratu ziren Errusia guztian, 821 milioi kopia egiten zirelarik. Hauetatik 30.482 titulu eta 640.391.000 kopia errusieraz, hau da, guztiaren %71 tituluetan, eta %78 kopietan. Beste herrialde eta hizkuntza guztientzat %29 geratzen da tituluetan, eta %22 kopietan.

1963an 77.600 titulu argitaratzen dira, eta hauetatik 58.158 errusieraz, hau da %75. Eta kopiatan, 1.262.000.000 kopiata-tik 1.026.934.000 kopia errusieraz, hau da %81,4, besteentzat %25 titulu eta %18,6 kopia utziz.

Ukrainiarrak URSSeko %20 dira, nahiz gutxituz joan, batez ere ukrainiera uzten ari direlako. Baina halere, liburu eta kazeten arazoari dagokionez, tituluetak %9,8 eta kopietako %9,2 bakarrik argitaratzen da hizkuntza honetan.

Egunkariei dagokienez, egoera oraindik txarragoa da. 1408 egunkaritatik, 181.282.000 kopiakin 1950ean, 274 bakarrik, hau da, %19, eta 19.277.000 kopiakin argitaratzen ziren errusiera ez beste hizkuntzetan. 1963an oraindik portzentaia urritu egin da, %17,9raino (3.912tik 69 tituluak jaitsez), nahiz eta zabal-kundea %23an igo.

Ukrainian bertan 1.192 egunkari argitaratzen ziren 1950ean, eta hauetatik gehiengoa, 972, ukrainieraz. Baina 1963an, nahiz eta tituluak ugari, hau da 2.366 izateraino, ukrainierazkoak 765 bakarrik dira, hau da herena baino gutxiago izateraino jaitsi da kopurua.

Zenbakiak aspergarri gerta lekizkioke norbaiti. Baina zenbaki hauetan ezkututzen da Dzjuba-ren ustez errealitate soila. Eta gauzak horrela badoaz, benetan errusifikatzea aurrera doa, eta beste herrialdeetako hizkuntzak —beraz, haien kontzientzia eta nortasuna— urrituz eta gutxituz doaz. Eta hau da benetan benetako arazo gogorra. Izan ere, liburu zientifikoetan, egoera oraindik askoz ere okerragoa da. Dibulgazio mailan zerbait argitaratzen bada, goi mailan urritasuna oraindik nabariagoa da.

1965erako, injinadurian, kimikan, eraikuntzan, arkitekturan eta ekonomian, programatu diren 517 liburuetatik, 87 bakarrik dira ukrainieraz argitaratzekoak, hau da %16.

Ikasleei buruz, zenbaki bat bakarra aski izango da egoera argitzeko. Ukrainian, 1.000 biztanletatik 8 ikasle dago, eta herrialde berean 1.000 errusiarretatik 18 ikasle dago. Eta jakituen artean 10.000tik 6 dira ukrainiarrak; eta errusiarrak aldeantzez 12 edo 13.

Gauza bera gertatzen da zinema, teatro eta bestelakoetan. Dударик gabe, Ukrainian bertan errusierazkoak ukrainierazkoak baino gehiago omen dira.

Hartara ikus daiteke nola errusiera den azkenik «inperioko» hizkuntza, eta alde guztietan ikasi behar den. Eta hain zuzen, Dzjuba-k esaten duenez, teoria honen aita «askatzailea» bera, hau da Alejandro II.a izan zen: «hemen, familia honetan, Errusia Haundiak zeregin berezi bat du» (150 or.).

Leninen ustetan, gauzak aldatu egin behar ziren, eta benetan aldatzen saiatu zen. Jende asko komentaturik zegoelarik, ukrainiera indartzen hasi ziren une batetan; baina gerora, gauzak inperio garaiko egoera itora itzuli ziren. «Hiru elementu hauek —eskolak, egunkariak, eta proletalgoaren ukrainizatzeak— Ukrainiako kulturaren hazkuntza miragarri bat ekarriko du eperik laburrenean, formari dagokionez nazionala, eta edukiei dagokienez proletarioa» esaten zuen 1930ko XI. Biltzarreak. Baina, Dzjubaren komentario latzak, hasperen eta etsipen agian, osatzen du egoeraren margoa: «Non da guzti hori gaur?... Non da proletalgoaren ukrainizatzea eta koadro tekniko eta injinadoreena? Sindikatuen eginkizuna erabat lotsagarria da, horiei buruz zerbait esateko; gaur norbait ukrainiera hitzegiten dutenen zenbakia aztertzen hasteko... eta idazten dakitenena areago, eta hau berau 'nazionalista zoologiko' bezala izendatua izango litzateke gaur, aurpegira txistua botako liokete, eta agian espioi bezala salatua izango litzateke gainera...» (159 or.).

4. — Historiaren berridazketa: «Errusia haundi eta hautsiezina»

«Agintzen dagoenak, azpian dagoenak baino arrazoi gehiago izan ohi ditu» esaten zuen zenbait larrialdi igaro ondoren, euskaldun batek. Eta hori bera baieztatzen du Dzjuba-ren liburuak.

Tsarismoa onartu

Beti izan du Errusiak itsasorako gogoia. Eta bere lurraldeak hedatzekoa behintzat. Eta *Moskovia*-ko konterria izan zena, zabalduz joan zen. Haren inguruan zeuden herrialdeak suntsitu zituen, bat baino gehiagoren aztarnak garbituz. Eta haren hizkuntza ere herriei ezarri joan zen. Horrela herrialde askotan bertako hizkuntza kendu, eta errusiera ezarri zuten. Argigarri da Katalina II.aren agindua: «Nahi dut *panij* (jaun) batzuk komentitzen has zaitezten eskabide bat egin diezadaten eta bertan eskola mota hobea eta seminario sistema hobea eska diezadaten, eta ahal balitz, horrelako beste eskabide bat egin diezadaten elizgizonak eta zenbait sekularrek, elizgizon batzuk laizizatzeko eskatuz: orduan jakingo dugu nola mugitzen hasi» (106 or.).

Arrazoiak arrazoi, Errusia zabalduz joan zen. Eta Errusia bakar baten teoria —asmatatik errealitate bilakatuz— sortu zen: «Ez da anaiak banatuko lituzkeen galderarik esan behar... eta ez da esan behar errusiarrek eta ukrainiarrek hizkuntza bat bera mintzatzen ez dutenik» (104 or.).

Harrapakin baten gisa, inguruko herriez jabetuz joan zen, «Errusia bakar eta banaezina» sortu nahiz, edo agian sortuz, teoria egitetan egiaztatua ikusi nahiz. Ez dago dudarik: Errusiak herri asko zapaldu ditu, batez ere Tsaren garaian. Zapaltzea gaizki dagoelarik ere, askozaz ere lotsagarriago erizten dio Dzjubak zapalketa horien mendeurrenak ospatzeari: «Eta zer esan, 'nahita bateratze', 'ezartze' eta gainerako lurralde 'lorketen' 300, 400, 200, 150 eta beste zenbait urtemugei buruz... Uste dudanez, Ivan Ikaragarriak zapaldu eta xahutu zuen kazandarraren 'nahitako anesioaren' 450. urtea oraintsu ospatu da. Eta zer etorriko da gero: Krimearen nahitako baretzea eta Krimeako tartaroen Siberiara eramatearena? Dirudenez, maskarada nazionalaren gustoa ez dugu oraindik galdu...» (93 or.).

Edozein arrazoi ematen delarik ere —eta Kruschev-ek esaten zuenez, Errusiak bakea eta baretasuna eraman omen zituen, barneko borroketatik askatuz; eta Katalina II.ak «herriaren tirano txiki zapaltzaile askotatik... herria askatzeko» (105 or.)— inoiz ez da horrelakorik nahita gertatu; areago, konkista horien bidez, herri horiek ez dute ezer jaso ez irabazi, galdu baizik; batzuk beraien nortasuna galtzeraino ihartu direlarik —Ukraiari, adibidez, esklabotasuna ekarri zion—.

Errusiaren historia zikina hitz galaiz estali nahi izan dute askotan, eta ez bakarrik garai bateko 'haundinahi'dunek: gaurko

marxista askok ere aspaldi urratutako bide bera hartu du. Eta hori ez da marxismo zuzena, ez leninismoa. Arrazoi bezala eman ohi diren aitzakiek ez dute egoera zuritzen.

Areago, Dzjuba-k dioenez, indarkeria, kolonialismoa, zapal dutako herrien beharpen soziala eta kulturala, areago, hilketa fisikoa edo xahutze biologikoa dakarkeen gertakizun bat ez da inolaz ere aurrera ematen den pausoa. Horrek ez du herrien arteko maitasun ez ulerketarik sortzen, alderantziz, gorrotoa piztu eta xaxatzen du. Tsaren garaian egindako okerra zuzentzen ez bada, historiak lehengo ildo hiltzaitetik jarraituko du, eta ez zapalduari bakarrik, zapaltzaile berari ere kalte mila dakarkiolarik: «Ingalaterrako zerrikeria guztiak Irlandako Paletik sortu dira» aitortzen zuen Engels-ek.

Halere, gaur oraindik, historiagileek Errusiaren historia nahasmahasian idazten dute. Lehengo lepotik burua, noski. Errusia bat bakarra bailitza kontatzen da historia, eta oraindik oraintsu idatzia du A. M. Sakharov-ek: «Gauza bat argitzeari inportantziazkoa deritzagu... nola Tsaren opresioaren kontrako gaitzespen zuzen eta bidezkoak Errusiari anesionatzearen kontrako borroka-bide arriskutsutik jotzen duen, borroka honetan bertako jaun feudalek eta, batzutan, gure herrien kanpoko etsaiek bakarrik irabazten baitute» (99 or.).

Garbi adierazten du honek joera zein den: lehengoa justifikatu ezin delarik, terminologia axaletik aldatuz, beste bidetik gauza bera zuritu eta onetsi nahi litzateke.

Errusiak, hedatuz joan zen neurrian, bere ohiturak, eta batez ere, bere hizkuntza ezarri zituen, hartara —askotan— esklaboen bizitza eramanez, bertako hizkuntza kendu eta ezabatuz, Siberiako herrialde asko eta asko erabat eta aztarnarik gabe suntsituz.

«Engels-ek (eta seguruenetik, marxista zen) idatzi zuen behin: 'Ez dago lapurketarik, ez indarkeria edo zapalkuntzarik «progresismoaren» edo «iluminismoaren», «liberalismoaren» edo «zapalduen askatasunaren» aitzakiz tsarismoak egin ez duenik» (89 or.).

Inperioaren historia

Eta hemendik ondorio asko, arrazoi jantzi zuritan aitzaki hilobi narrasak estaliz, ateratzen dira, edo nagusiak ateratzen ditu. Errusiarrak «ez dira sekula —mongolak geroztik— izan ala ez izan arazoaren aurrean aurkitu; esan ohi denez, 'nazio-

nalki aseta' daude, eta ezin uler ditzakete 'nazionalki gose' direnak» (114 or.).

«Zergatik hasi bereizketak egiten? Guztiok gara eta senide!» da aitorpena, eta horrekin lehenik eslaviarren arteko harremanak estutuko bailiran, haiengana hedatzen du jabegoa, gero inoiz ere ez galtzeko. Hurrengo pausoa, beste herrialdetara joango da. «Maitasunik haundienaz maite izan dute», baina inolaz ere, haien jabetza gordez: «Dnieper ibaiaz haruntzako Ukraina eta Bielorrusia ez dira konkistatutako lurraldeak, orain haietaz eztabaidatan hasteko, Errusiaren gorputz biziaren atal dira bai zik: hemen ez dago zalantza edo ukapenatarako lekurik». Konkista ahaztu ezezik, ahaztu eraziz gero eskubide bihurtzen da: «Kolonialismoa 'anaitasunez' jazten da» (116 or.).

«Ikusten denez, inperio errusiarreko buruzagientzat eta Errusia Haundiko chauvinismoaren ideologoentzat ez zen batere zaila 'internazionalista' izatea. Baina haien 'internazionalismoa' mozkinik onenak hartu eta itzuli nahi ez dituen lapurraren 'internazionalismoa' da. Ordez, kaltiarraren kontzientziari dei egiten diote: zein lotsagarri den eta zein pentsamendu atzeratua 'nere' eta 'zure' artean bereizkuntzarik egitea, eta zein gutxi anaikor! Ez al litzateke hobe 'gu guztion' gauzak zaintzea» (118 or.).

Hortik sortzen da, besterik gabe, bereizkuntza guztien kontrako arbuiaiketa: batasuna ezezik, nahastea eta fusioa bilatzen da, batasuna osoa eta erabatekoa izan dadin. Nazionalismo mota guztiak ezeztatzea normala gertatzen da, etsaigo seinale bihurtzeraino: «zertarako gorde nahi duzue zuen hizkuntza?». Hau ere batzutan entzuten da: «Itzul ezazue hori giza hizkuntza batetan, ez dugu eta hizkuntza banderista hori ulertzen»

Eta honela, Errusiaren beraren historia —herrialdeen historia ordez, Inperioaren historia kontatuz—, faltsukeriaz inguratuturik aurkezten da, eta okerrago dena, faltsukeria eta zinismoa dakartza. Areago, eta kanpora begira, beste edozein errepublikatan egiten dena, Errusian egina bailitzan aipatzen da.

Hizkuntzaren arazoa

Ikusten denez, teoriak ez dira egia bihurtzen. Nahiz eta herrialde eta Errepublika guztiek eskubide berak izan, han ere zentralismoak ez du indar faltarik.

Errusiaren historia idazterakoan, beste herrialdeak ere nahasian bertan tolestatzen badira, oraindik Errepublika bakoitzari

aitortzen zaizkion eskubideak moztu —edo elbarritu, agian hau garbiago, Konstituzioari ukiturik egin gabe— egiten dira.

Zentralizaketa eta batasuna ez direla balio absolutuak sarri esan zuen Leninek. Baina, egun, ez bakarrik jotzen da hartara: askotan fusioa lortu nahi litzateke.

Adibidez: «Nola mintza daiteke Ukrainiako Errepublika Sozialista Sovietarraren burujabetasunaz, hogeita hamar urtez, hau da 1958ra arte, bere erreduoa edo nazio emaitza kalkulatu ez badu, esaterako, herri jakin baten garapen ekonomikoari buruz eritzirik egiteko batere posibilitaterik ez delarik? Dena den, nekez egin daiteke ekonomi indizerik, bere ekonomiarik ez duen lurralde batean!» (126-127 or.).

Eta orduan, Ukainia, nahiz eta lurrez eta orubez nahiko aberatsa izan, emigrazioaren eskuetan dago. Eta emigratu hauentzat ez dago beste inon batere egunkaririk, ez bestelako gauzarik: behin alde eginez gero, errusiar bezala zenbatuak dira, eta kitto historia guztiak! Eta haien ordeaz, benetako errusiarrak, edo errusiar bihurtuak datoz Ukrainiara.

Eta Ukrainian bertan, herrien arteko maitasunari eta elkar laguntzeari zor zaiona ordaindu beharrez, garai batean proposatu zenaren kontrakoa egiten da gaur: nekazari asko ari dira «beren hizkuntza torturatzen» (162 or.). Administraritzak erusieraz egiten da; gudarostean ere berdin; unibertsitateetan mila eragozpen aurkitzen ditu hizkuntzak... Eta orduan, errusiera kulturarako, bizitzarako —areago, berez—, beste edozein hizkuntza baino hobe da, eta hargatik denek ikasi behar dute... Berdintzea da hori...

Hemendik datorrena, nahiko ezaguna da: beste herrialde eta hizkuntza guztiak atzeratuak geratzen direla. Lenin, ordea, beste bide batetik joan zen: Gauza bat da nazionalismo erasotzailea, eta beste bat nazionalismo defendatzailea. Baina hemen ere nagusiak izaten du arrazoi gehiago...

Zenbaitetan esan ohi denez, «herriak, berak nahita, uzten du hizkuntza eta beste bat hartzen». «Azaletik begiratuta nahi-tazkoa ematen zuena, egiatan inguruaren indarrak eraginik, edo zergati sakon batzuen ondorio bezala etorri ohi da... Nork debekatzen dizue ukrainieraz mintzatzea? Ba al da galdera faltsu eta hutsagorik?... Zuek debekatzen duzue eta trabak ipintzen dizkiguzue, *zuen* galdera madarikatu hori egiten duzuenean eta erantzuna eskatzen diguzuenean —zuek, eta zuek sortutako giroak» (183-184 or.).

5. — Errusiera eta ukrainiera

Ukrainia haundia da. Baina bere alboan jarri zaiona, oraindik haundiago, Ukrainiaren tamalez. Ukrainiak 47 milioi biztanle ditu. Baina haren egoera ez da zorionezkoa. Hango soinuak, hemen, gure artean ere akorde berak aurkitzen ditu.

«Errusiera ez da praktikan hizkuntza nagusia... teoria aldeetik ere hori bera aldarrikatu izan da: 'Errusiera da URSSeko herri guztien jatorrizko bigarren hizkuntza', 'nazioarteko hizkuntza', e.a.» (204 or.). Hau da benetan, egoera ofiziala; baina eta albotik oraindik egoera maltzurragoa da: egiazko elebitasunaren truke, monolinguismo errusiarra saltzen da.

Alde guztiatik datorrena zera da, alegia: «Errusiar hizkuntza haundia, bikaina» (205 or.). Norbaitek pentsa lezake, horrelako zerbait Tsaren garaian gerta zitekeela, eta gaur herrialdeak asko aldatu direla, horrenbesteko astakeriarik egiteko. Baina, bertan dator Dzjuba-ren testigantza: «Soldaduak, gudara doanean, armarik egokienak eta urrutien jotzen dutenak aukeratzen ditu. Ideologia aldetik, errusiera da armarik zorrotzenetakoa: herriek geroz eta hobeto ikasi, orduan eta gatazka haundiagoa izango dute ekonomian, kulturari, eta balio izpiritualetan», esaten zuen 1964ean oraindik A. Abilov historiagileak.

Eta zenbakiak dira ordezko argienak: Hezkuntza unibertsal eta internazionalista baten ondorio haundi eta laudoritsu bezala, honako hauek aurkezten ditu jaun agurgarri horrek: 1896an egin zen zentsuan Dagestan-en 80 talde nazional zegoen, eta 1956an egin denean 11 bakarrik geratzen da (207 or.). Eta bertan ematen du argibidea: gurasoek nahi duten hizkuntza, hezkuntzan erabiltzeko eskubidea eman denez geroztik, gero eta gehiago dira errusiera aukeratzen dutenak: «Hezkuntza erabat errusieraz ematen zaie Rutul, Zakhur eta Agul haurrei» (id. ib.). Eta noski, hori internazionalismoaren izenean egiten da. Eta Dzjuba-k bukatu: «Ikusiko duzue hurrengo zentsuan...!». Eta ez da gaurko gauza hau: aspalditik dakar ur bera ibai zaharrak: «Ez dago hizkuntza bezalakorik garaile eta garaituak elkartzeko; handik dator sentipen eta desioen batasuna» esaten zen 1865ean. Eta garai hartan bertan gainera, Polonia altxatu zenean, eta gogor erasorik, zapaldua izan zenean, Alejandro II.ak aldarrikatzen zuen: «Poloniako Erreinuan gertatu den gertakizun garrantzitsuenetako bat hau da: bertan ikaragarri zabaltzen ari dela errusiera».

Dzjuba kasi lotsatu egiten da gonbaraketa hauek egitean:

orain marxismo eta leninismoaren izenean, aspaldiko doktrina zaharra berritzen da.

1963an oraindik Pedagogiari buruzko aldizkari batetan aitortzen zenez, elebitasuna hedatzen ari zen, «errusiera hedatzen ari zelako, noski». Beste herrialde guztiei eransten dietena, Errusiari berari eranstea ahazten zaie: elebitasuna guztientzat izan beharko lukeen gauza da, baina errusiar ez diren herrialdeek ikasi behar dute errusiera, eta ez alderantziz. «Norberaren herrikoa utziz, Errusiera hartzea al da aurrerapena? Nondik atera dute teoria pedagogiko hau?» (210 or.). Azken batean, elebitasunik ez, baizik monolinguisimo errusiarra da nagusi bakarra —nagusiak, azpikoak baino arrazoi gehiago dituela...!—.

«Hezkuntza, haurren hizkuntzan eman behar dela» da marxismo-leninismoaren nazioarekiko teoria garbia, eta hori esan ere esaten du Ukrainako konstituzioak. Baina gero, praktikak beste bide bat hartzen du. Eta akabo! Orduan, beste hau gertatzen da: «Karelia-n, gurasoek eta ikasleek sarri eskaturik, eskola nazionalak (!) irakaskuntza errusieraz ematen den leku bihurtu dira 1958an» (211 or.). Eta areago: Ukrainiako eskoletan errusiera derrigorrezko gai den bitartean, bertako errusierazko eskoletan, ukrainiera hauta daitekeen gaia da (id. ib.), eta gainera hartarako nahiko eskabide dagoen ikusi behar da. Eta horrezaz gainera, Pravdak idatzi zuena (65.9.5): «Errepublikan soviatarretan edozein motako separatismoa eragotzia dago», eta esperientziak irakasten omen du horrek zer esan nahi duen (212 or.).

Eta horrela dator Krushev-en teoria: Komunismoa alde guztietara barreiatuko denean, herri guztien artean batasuna lortuko da... Batzuk malko eta negar arituko dira, nazioen bereizkuntzak galduko direlako. Baina guk erantzuten diegu: komunistek ez dituzte herrien bereizkuntzak ez gorde ez aurrera eramango. Guk bide objetiboari emango diogu indarra, eta honen bidez herriak elkarrenganatu dira, hau egiten baita nahita eta demokrazia bidez».

Zertan aurrera jarraitu? Ondorioak garbi daude Dzjubarren-tzat: Hemen herri guztiak beren nortasuna galduko dute, eta ez dute batere etorkizunik izango. Hori da batasuna, Errusia haundi eta hautsiezinaren menpean. Herriak asimilatu egingo ditu Errusiak, orain arte ikusi den bezala.

Zer esango zenukete beste zenbaki hauen aurrean? 1939-59 bitartean, «kareliarren zenbaki osoa %25ean urritu da, baskiarrarena %47an, kalmukiarrena %79an, letoniarrena %2an,

estoniarrena %1ean, hebreoena %67an gerratearen ondorio be-
zala» (220 or.).

Bukatzeko

Benetan amorruz, urte luzetan egositako amorruz idatzitako liburuu dugu. Nik hemen, gure egoera zerbait argitzeko balio duten zenbait datu eta esperientzia jaso ditut. Baina benetan, pentsatzeko nahiko gai dago liburu barruan. Eta batez ere, euskaldun hark —estutasunak igarotakoak— esaten zuena egiaztatzen da hemen: «Agintzen dagoenak, azpian dagoenak baino arrazoi gehiago izan ohi ditu eta...»

P. Z.

EL PROBLEMA NACIONAL EN UCRANIA LA QUESTION NATIONALE EN UKRAINE

El presente estudio resume y comenta la obra de Ivan Dzjuba *L'oppressione delle nazionalità in URSS*, editada como tantas otras obras de autores soviéticos disidentes en Italia por «La nuova sinistra» en 1971. Como se indica en la misma portada de la edición italiana «questo libro circola clandestinamente in URSS». El libro estudia las múltiples dificultades que sufren en la Unión Soviética las nacionalidades no gran-rusas, dedicando especial atención a los problemas de la nación ucraniana.

En la defensa de las nacionalidades y en la crítica de la opresión que éstas padecen en la URSS Dzjuba se basa, por un lado, en la teoría leninista —que, a su entender, demanda la plena libertad e igualdad de todas las nacionalidades— y en razones psicológicas. Hoy, observa el autor, resulta muy peligroso en la URSS reclamar los derechos de las nacionalidades como no sea citando constantemente a Lenin. Y, sin embargo, para el autor no cabe duda de que la práctica «internacionalista» constante, tal como se da en la URSS, desmiente los principios leninistas y atenta contra los principios psicológicos más elementales: la pretensión «internacionalista» de «ser hombre y nada más», con la que se pretenden ahogar los valores nacionales, es antileninista y contraria a los principios psicológicos, ya que el hombre descarnado, desprovisto de patria concreta (lengua, cultura, etc.), es un hombre abstracto, irreal, o despojado de sus valores, incapacitado para toda labor creadora.

Desde hace trescientos años Ucrania se ve sometida y sistemáticamente despojada. Este despojo no ha cesado tras la Revolución de Octubre. El folklore, la música, ucranianos, languidecen. La lengua retrocede, encuentra

grandes obstáculos en las escuelas y en la Universidad, se ve postergada en las publicaciones, especialmente en lo que se refiere a obras de tecnología, pero también en todo lo concerniente al periodismo y medios de comunicación.

En el curso 1964-65 (años en que Dzjuba escribió su libro) sólo el 45% de los estudiantes matriculados en el Instituto Politécnico de Odesa eran ucranianos. Los ucranianos constituyen el 20% de la población en la Unión Soviética. Sin embargo, de todas las obras publicadas en la Unión Soviética el año 1963 sólo el 9,8% de títulos y el 9,2% de ejemplares publicados correspondían al ucraniano (75% de títulos y 81,4% de ejemplares al ruso).

Incluso dentro de territorio ucraniano la lengua rusa está fuertemente implantada en la radiodifusión; domina absolutamente en el campo de las publicaciones técnicas (física, química, arquitectura, economía, etc.) de grado superior: sólo 16% en lengua ucraniana, y en el campo de las publicaciones periódicas: sólo un tercio en lengua ucraniana. En la República de Ucrania 8 de cada mil habitantes es estudiante; pero a la población rusa de aquella república corresponden 18 estudiantes para cada mil. Por cada diez mil habitantes se cuentan en Ucrania 6 graduados superiores; pero de la población rusa de la misma república corresponden a cada diez mil habitantes 12 graduados superiores, etc., etc. En el cine, teatro, etc., domina enteramente el personal de origen ruso. En la administración, Ejército, etc., se emplea exclusivamente el ruso.

Esta praxis va acompañada de la correspondiente ideología legitimante. Se explica la historia de los pueblos más diferentes como la historia única y común de la Rusia única y común, «una e indivisible». Se ridiculizan como reaccionarias las distinciones entre mío y tuyo (en relación a patria, lengua, cultura, etc.). No se debe discutir si la Ucrania de más allá del Dnieper fue o no conquistada: son cuestiones secundarias que actualmente no tienen importancia. Se predica el amor y la entrega a la gran patria común. «¿Para qué hacer diferencias? Todos somos hermanos». De esta manera «el colonialismo se viste de fraternidad». Se combate sin piedad todo «nacionalismo», e.d., todo intento de destacar valores nacionales o de recuperar la historia nacional.

De la misma manera se procede con la lengua. «¿Para qué queréis conservar esa lengua?», suele preguntarse a los no rusos, mientras la propaganda no se cansa de repetir la vieja fórmula de «la gran lengua rusa». Se insiste en la necesidad de conocer el ruso para acceder a una cultura superior, destaca su superioridad literaria, etc., y se la privilegia en realidad; dentro mismo de la República de Ucrania, el ruso es asignatura obligatoria en las escuelas de lengua ucraniana, el ucraniano es asignatura optativa en las escuelas de lengua rusa. En todas las repúblicas no rusas de la Unión es obligatorio el bilingüismo, en Rusia no. Luego se argumenta diciendo que la gente abandona «voluntariamente» su lengua, prefiriendo el ruso; que los padres prefieren que sus hijos aprendan ruso, abandonando la lengua materna. Voluntariedad que tiene causas sociales de muy fácil explicación, como observa Dzjuba. Dzjuba acusa el «carácter espurio de la teoría del bilingüismo». En realidad no existe más que un simple monolingüismo, fundado solamente sobre la lengua rusa. Los resultados son claros: según el censo de 1896 existían en el Daghestán 80 grupos nacionales, reducidos según el censo de 1956 a sólo 11. La intensa rusificación iniciada por los Zares no sólo no ha sido contenida, sino que ha sido eficazmente reforzada tras la Revolución.

Ce travail est un résumé et un commentaire du livre d'Ivan Džuba: **L'oppressione della nazionalità in URSS**, édité, comme tant d'autres œuvres d'auteurs soviétiques dissidents, en Italie par la «Nuova Sinistra» en 1971. On indique sur la couverture de l'édition italienne «questo libro circola clandestinamente in URSS». Ce livre se penche sur les nombreuses difficultés que les nationalités non grand-russes doivent souffrir en Union Soviétique; une attention spéciale est accordée aux problèmes de la nation ukrainienne.

Dans sa défense des nationalités et dans sa critique de l'oppression que celles-ci subissent en URSS, Džuba se fonde, d'une part, sur la théorie léniniste —qui, d'après lui, exige la totale liberté et égalité de toutes les nationalités —d'autre part, sur des raisons psychologiques. De nos jours, dit-il, il est très dangereux de réclamer en URSS les droits des nationalités si est en citant constamment Lénine. Cependant, pour l'auteur, il ne fait pas l'ombre d'un doute que la pratique «internationaliste» constante, telle qu'elle est appliquée en URSS, va à l'encontre des principes léninistes, et porte atteinte aux principes psychologiques les plus élémentaires: le fait de prétendre selon l'«internationalisme», «être un homme et rien de plus», noyant ainsi les valeurs nationales, est antiléniniste et contraire aux principes psychologiques, puisque l'homme décharné, dépourvu d'une patrie (langue, culture, etc.), est un homme abstrait, irréel, ou dépouillé de ses valeurs, inapte à tout travail de création.

Depuis trois siècles l'Ukraine est en état de soumission et systématiquement dépouillée. Ce dépouillement n'a pas cessé après la Révolution d'octobre. Le folklore et la musique d'Ukraine végètent. La langue est en recul, car elle trouve de grands obstacles dans les écoles et à l'université; elle est délaissée dans les publications, en particulier dans les ouvrages ayant trait à la technologie, mais aussi dans tout ce qui concerne le journalisme et les moyens de communication.

Au cours de l'année 1964-1965 (années où Džuba écrit son livre) 43% seulement des étudiants inscrits à l'Institut Polytechnique d'Odessa étaient ukrainiens. Les Ukrainiens constituent le 20% de la population de l'Union soviétique. Nonobstant, de tous les ouvrages publiés en Union soviétique en 1963, le 9,8% seulement des titres et le 9,2% des exemplaires publiés correspondaient à l'ukrainien (75% des titres et 81,4% des exemplaires en russe).

A l'intérieur même du territoire ukrainien, la langue russe est fortement implantée dans la radiodiffusion; elle est absolument dominante dans le domaine des publications techniques (physique, chimie, architecture, économie, etc.) d'un niveau supérieur: 16% seulement de ces publications en ukrainien, et dans le domaine des publications périodiques, un tiers seulement en ukrainien. Dans la République d'Ukraine, sur mille habitants, il n'y a que huit étudiants; mais à la population russe de la même république il en correspond dix-huit pour mille habitants. Pour dix mille habitants, toujours en Ukraine, en compte six diplômés supérieurs. Mais parmi la population russe de la même république, on en trouve douze pour dix mille habitants, et ainsi de suite. Dans les métiers du cinéma et du théâtre, le personnel russe est tout à fait majoritaire. Dans l'administration et l'armée, on utilise exclusivement la langue russe.

Cette praxis est accompagnée de l'idéologie correspondante qui la légitime. On explique l'histoire des peuples les plus différents comme l'histoire unique et commune à la Russie unique et commune, «une et indivi-

ble». On ridiculise, en tant que réactionnaires, les distinctions entre le *mien* et le *tien* (lorsqu'il s'agit de patrie, langue, culture, etc.). On ne doit jamais discuter si l'Ukraine de l'autre côté de la Dnieper fut ou ne fut pas conquise; car il s'agit de problèmes secondaires qui, actuellement, n'ont plus d'importance.

On prêche l'amour et le dévouement à la grande patrie commune. «Pour quoi faire des différences? Nous sommes tous frères». Ainsi «le colonialisme s'habille de fraternité». On combat, sans pitié, tout «nationalisme», c'est à dire, tout essai de relever des valeurs nationales, ou de récupérer l'histoire nationale. Il en va de même pour la langue. «Pourquoi voulez-vous conserver cette langue?» demande-t-on aux non russes, pendant que la propagande n'arrête pas de répéter la vieille formule de «la grande langue russe». On insiste sur le besoin de connaître le russe pour accéder à une culture supérieure. On relève sa supériorité littéraire, en somme, on la place au premier rang.

Al'intérieur même de la République d'Ukraine, le russe est une matière obligatoire dans les écoles de langue ukrainienne. L'ukrainien est une matière à option dans les écoles de langue russe. Dans toutes les républiques non russes de l'Union soviétique le bilinguisme est obligatoire, sauf en Russie. Plus tard, on dit que les gens ont abandonné «volontairement» leur langue, parce qu'ils préféraient le russe; on dit aussi que les parents préféraient le russe; on dit aussi que les parents préfèrent que leurs enfants apprennent le russe, laissant de côté la langue maternelle.

Cet acte «volontaire», nous dit Dzjuba, est dû à des causes sociales bien simples à expliquer. Il accuse le «caractère bâtard de la théorie du bilinguisme». En réalité, «il n'y a qu'un **monolinguisme**, fondé seulement sur la langue russe». Les résultats sont clairs: d'après le recensement de 1896, il y avait au Daghestan 80 groupes nationaux; d'après le recensement de 1956, il n'y en a plus que 11. La russification intense initié par les Tsars n'a pas été freinée, bien au contraire, elle a été renforcée, de façon efficace, après la Révolution.